

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД  
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

**Центральноукраїнський інститут**

(назва навчального підрозділу)

**Кафедра правознавства**

(повна назва кафедри, циклової комісії)

## КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»  
на тему: «Правові основи виконання Державного бюджету України»

Студента(ки): Бершадська В.Д.

(прізвище та ініціали)

курсу: 3

групи: ІН 16-9-23 Б1П (4.0д)

напряму підготовки (спеціальності) \_\_Право\_\_

Керівник к.і.н., доцент кафедри Демешко Ю.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала \_\_\_\_\_

Кількість балів: \_\_\_\_\_ ECTS \_\_\_\_\_

Члени комісії

|          |                        |
|----------|------------------------|
| _____    | _____                  |
| (підпис) | (прізвище та ініціали) |
| _____    | _____                  |
| (підпис) | (прізвище та ініціали) |
| _____    | _____                  |
| (підпис) | (прізвище та ініціали) |

## ЗМІСТ

|                                                                                                                             |           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Вступ .....</b>                                                                                                          | <b>3</b>  |
| <b>Розділ 1. Теоретико-правові засади формування та виконання<br/>Державного бюджету України.....</b>                       | <b>4</b>  |
| 1.1. Поняття, сутність і значення державного бюджету.....                                                                   | 4         |
| 1.2. Нормативно-правова база бюджетного процесу.....                                                                        | 6         |
| 1.3. Принципи побудови та формування бюджетної системи<br>України.....                                                      | 9         |
| <b>Розділ 2. Особливості бюджетного процесу в Україні.....</b>                                                              | <b>12</b> |
| 2.1. Стадії формування та затвердження Державного бюджету.....                                                              | 12        |
| 2.2. Учасники бюджетного процесу та їх повноваження.....                                                                    | 13        |
| 2.3. Приклади з Державного бюджету України 2025 року.....                                                                   | 16        |
| <b>Розділ 3. Проблеми та перспективи удосконалення правового<br/>регулювання формування Державного бюджету України.....</b> | <b>20</b> |
| 3.1. Актуальні проблеми у сфері бюджетного законодавства.....                                                               | 20        |
| 3.2. Шляхи підвищення ефективності формування бюджету.....                                                                  | 23        |
| <b>Висновки .....</b>                                                                                                       | <b>26</b> |
| <b>Список використаних джерел .....</b>                                                                                     | <b>29</b> |

## Вступ

Бюджет є основним фінансовим планом держави, який відображає обсяги її доходів та видатків, визначає напрями використання фінансових ресурсів і є ключовим інструментом реалізації соціально-економічної політики. Саме через бюджет держава забезпечує виконання своїх функцій — економічну стабільність, соціальний захист населення, національну безпеку та розвиток суспільства.

Правові засади формування Державного бюджету України становлять систему норм, які регулюють порядок складання, розгляду, затвердження, виконання та контролю за виконанням бюджету. Основними джерелами такого регулювання є Конституція України, Бюджетний кодекс України, закони про Державний бюджет, а також підзаконні нормативно-правові акти.

Метою курсової роботи є дослідження правових засад формування Державного бюджету України, аналіз чинного законодавства та визначення напрямів його вдосконалення.

Для досягнення мети визначено такі завдання: розкрити сутність і значення Державного бюджету України, проаналізувати нормативно-правову базу, охарактеризувати стадії формування, визначити повноваження учасників процесу та виявити проблеми і перспективи удосконалення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації державного бюджету України.

Предмет дослідження – правові норми, які визначають засади формування Державного бюджету України. Методи дослідження – системний, порівняльно-правовий, аналітичний, формально-юридичний та статистичний методи.

Структура курсової роботи включає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

## **РОЗДІЛ 1. ТЕОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

### **1.1. Поняття, сутність і значення державного бюджету**

Державний бюджет України є основною ланкою фінансової системи держави, яка відображає економічні відносини, що виникають у процесі формування та використання централізованого фонду грошових коштів з метою фінансового забезпечення виконання державою її функцій. Згідно з Бюджетним кодексом України, державний бюджет – це план формування і використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади протягом бюджетного періоду [11, с. 27].

Інакше кажучи, державний бюджет є основним фінансовим документом країни, який відображає доходи та видатки держави на певний період часу. Він затверджується Верховною Радою України у формі Закону «Про Державний бюджет України» на відповідний рік. Бюджет визначає джерела надходження коштів і напрями їх використання, забезпечує фінансову стабільність держави та реалізацію її соціально-економічної політики

Сутність державного бюджету має як економічний, так і юридичний характер. У економічному розумінні він є сукупністю грошових відносин, що виникають між державою, юридичними та фізичними особами з приводу мобілізації, розподілу й використання частини валового внутрішнього продукту. У правовому значенні бюджет виступає як законодавчо встановлений акт, який визначає обсяги державних фінансових ресурсів та напрями їх витрачання [9, с. 12].

Державний бюджет виконує кілька ключових функцій. По-перше, розподільчу, яка полягає у розподілі та перерозподілі національного доходу між

різними секторами економіки, територіями та соціальними групами населення. По-друге, контрольну, що дає змогу державі здійснювати фінансовий контроль за ефективністю формування і використання коштів. По-третє, стимулюючу (регулюючу), за допомогою якої держава впливає на економічний розвиток, інвестиційну діяльність та соціальну сферу.

Значення державного бюджету є багатограним. У економічному аспекті він виступає інструментом реалізації фінансової політики, забезпечує перерозподіл ВВП, створює умови для розвитку пріоритетних галузей економіки, підтримки інноваційної діяльності, стимулює зайнятість і зростання виробництва. У соціальному аспекті бюджет гарантує виконання державою своїх зобов'язань перед громадянами, фінансуючи освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, культуру, пенсійне забезпечення [5, с. 68].

У політичному значенні державний бюджет відображає пріоритети державної політики, виступає показником взаємодії гілок влади, а також є інструментом реалізації внутрішньої та зовнішньої політики. Через ухвалення бюджету парламент здійснює контроль за діяльністю уряду, що забезпечує підзвітність і відповідальність виконавчої влади перед суспільством.

З правової точки зору державний бюджет є законом, який визначає обсяг доходів і видатків держави, порядок їх виконання та звітності. Це надає бюджету обов'язкової сили для всіх учасників бюджетного процесу. Такий статус забезпечує дотримання принципів законності, гласності, прозорості та підзвітності у сфері державних фінансів [7, с. 59].

Державний бюджет має також велике значення для забезпечення фінансової безпеки країни. Його збалансованість сприяє макроекономічній стабільності, стійкості валютної системи, розвитку інфраструктури, а також підвищенню рівня життя населення. Через механізми доходів і видатків держава

може впливати на темпи економічного розвитку, зменшувати соціальну нерівність та підтримувати стратегічно важливі галузі.

Таким чином, державний бюджет України є не лише фінансовим планом, а й важливим правовим актом, економічним інструментом і політичним документом. Він забезпечує матеріальну основу функціонування держави, реалізацію її соціально-економічних завдань, зміцнення національної безпеки та стабільності. Його роль у системі державного управління є визначальною, адже від ефективності бюджетної політики залежить розвиток економіки та добробут громадян [9, с. 94].

## **1.2. Нормативно-правова база бюджетного процесу**

Нормативно-правова база бюджетного процесу становить систему законодавчих і підзаконних актів, які регулюють порядок формування, розгляду, затвердження, виконання та контролю за виконанням державного і місцевих бюджетів. Вона визначає правові засади бюджетної системи України, повноваження її учасників, принципи бюджетного регулювання та відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Основу нормативно-правового регулювання бюджетного процесу становить Конституція України, Бюджетний кодекс України, щорічний Закон «Про Державний бюджет України», а також інші нормативно-правові акти, які конкретизують окремі аспекти бюджетних відносин.

Конституція України закріплює загальні засади бюджетного устрою держави. Так, у статті 95 визначено, що «бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами» [8, с. 27]. Крім того, Конституція встановлює повноваження Верховної Ради України щодо

затвердження Державного бюджету та здійснення контролю за його виконанням, а також визначає роль Кабінету Міністрів як головного органу, відповідального за розроблення проєкту бюджету.

Бюджетний кодекс України (БКУ) — головний законодавчий акт, який системно регулює усі стадії бюджетного процесу: від складання до звіту про виконання бюджету. Він визначає структуру бюджетної системи, принципи її функціонування, розмежування повноважень між державним і місцевими бюджетами, порядок розгляду проєкту Державного бюджету, вимоги до бюджетних запитів, особливості контролю і відповідальності. Як зазначає О. Кириленко, саме прийняття Бюджетного кодексу у 2001 році стало ключовим етапом у формуванні сучасної системи державних фінансів України, оскільки закріпило правову єдність та стабільність бюджетного регулювання [13, с. 44].

Важливе місце в нормативно-правовій базі посідає Закон України «Про Державний бюджет України» — акт, який ухвалюється щороку і визначає обсяги доходів, видатків, граничний розмір дефіциту (або профіциту), а також бюджетні пріоритети на відповідний період. Як підкреслює І. Луніна, цей закон є не лише фінансовим документом, а й політичним актом, що демонструє пріоритети державної політики на поточний рік [14, с. 51].

До нормативно-правових джерел, що регулюють окремі елементи бюджетного процесу, належать також:

- постанови Кабінету Міністрів України, які конкретизують порядок складання та виконання бюджету (наприклад, Порядок казначейського обслуговування державного бюджету);
- накази Міністерства фінансів України, що визначають форми бюджетної звітності, правила виконання розпису бюджету, ведення бухгалтерського обліку в державному секторі;

– рішення Рахункової палати України, Державної казначейської служби, Міністерства економіки тощо, які встановлюють методичні та процедурні норми бюджетного контролю.

Значний внесок у наукове обґрунтування нормативно-правової бази бюджетного процесу зробили вітчизняні дослідники. Так, О. Юрій у своїй праці «Бюджетна система України» наголошує, що правове забезпечення бюджету повинно забезпечувати «єдність правового регулювання бюджетних відносин на всіх рівнях влади та їх узгодженість із загальними принципами фінансового права» [6, с. 78]. Подібної позиції дотримується також Т. Боголіб, яка зазначає, що ефективність бюджетного процесу безпосередньо залежить від чіткості нормативно-правового регулювання, прозорості процедур та відповідальності розпорядників бюджетних коштів [7, с. 91].

Важливим аспектом нормативної бази є забезпечення прозорості та публічності бюджетного процесу. У цьому контексті діє Закон України «Про відкритість використання публічних коштів», який передбачає обов'язкове оприлюднення інформації про розпорядників і отримувачів бюджетних коштів на єдиному вебпорталі [spending.gov.ua](http://spending.gov.ua). Як зазначає В. Опарін, це є «суттєвим кроком у демократизації бюджетного процесу та підвищенні довіри громадян до органів влади» .

В останні роки нормативно-правова база бюджетного процесу активно оновлюється у зв'язку з реформою децентралізації та переходом до середньострокового бюджетного планування. Зокрема, Законом України від 2018 року до Бюджетного кодексу були внесені зміни, які передбачили запровадження трирічного планування бюджетних показників, що дозволило забезпечити більшу стабільність і прогнозованість фінансової політики держави.

Незважаючи на позитивні зміни, вітчизняні вчені наголошують на існуванні низки проблем у сфері правового регулювання бюджету. Зокрема, С. Слухай відзначає, що норми Бюджетного кодексу іноді не узгоджені із податковим законодавством, що створює колізії у сфері міжбюджетних відносин [10, с. 127]. Також відсутня достатня правова деталізація процедур оцінювання ефективності використання бюджетних коштів, що знижує рівень фінансової дисципліни.

Отже, нормативно-правова база бюджетного процесу України є складною багаторівневою системою, яка забезпечує законність, ефективність та прозорість бюджетних відносин. Її розвиток залишається одним із головних чинників підвищення ефективності фінансової політики держави та зміцнення бюджетної дисципліни. Вдосконалення цієї бази має відбуватися через гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами публічних фінансів та підвищення ролі парламентського і громадського контролю [11, с. 139].

### **1.3. Принципи побудови та формування бюджетної системи України**

Принципи побудови бюджетної системи України — це фундаментальні вихідні положення, які визначають правову та організаційну основу функціонування бюджетної системи, забезпечують її стабільність, ефективність і прозорість. Вони закріплені у Бюджетний кодекс України (далі — БКУ) та відображаються в наукових дослідженнях бюджетного права та фінансів держави.

Серед основних принципів, закріплених у ст. 7 БКУ:

Принцип єдності бюджетної системи України — передбачає, що бюджетна система забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою

системою, єдиною бюджетною класифікацією, єдиним порядком виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності [8, с. 12] (за БКУ ст. 7).

Принцип збалансованості — означає, що повноваження щодо здійснення видатків бюджету повинні відповідати обсягам надходжень бюджету на відповідний період.

Принцип самостійності — державний бюджет і місцеві бюджети мають бути самостійними, тобто забезпеченими відповідними доходами й правом визначати напрями використання коштів відповідно до законодавства.

Принцип повноти — передбачає включення до складу бюджетів усіх доходів і видатків, що належать до відповідного бюджету відповідно до законодавства.

Принцип обґрунтованості — бюджет повинен формуватися на основі реальних макроекономічних показників, адекватних статистичних даних та науково-обґрунтованих норм.

Принцип цільового використання бюджетних коштів — означає, що кошти бюджету використовуються лише на ті цілі, які встановлені бюджетними призначеннями, і не можуть бути спрямовані на інші потреби.

Принцип ефективності — передбачає максимальний результат при мінімальному використанні бюджетних коштів; цей принцип підсилює вимогу до раціонального використання ресурсів.

Принцип публічності та прозорості — забезпечує відкритість інформації про бюджет, його показники, виконання та звітування перед громадськістю.

Принцип справедливості і неупередженості — створює основу для справедливого розподілу суспільного багатства між громадянами та територіальними громадами.

Принцип субсидіарності — означає, що рішення про видатки бюджету приймаються на якомусь рівні, який найближчий до тих, хто буде їх реалізовувати (особливо стосується місцевих бюджетів).

У наукових дослідженнях звертають увагу на те, що хоча ці принципи закріплено нормативно, їхня реальна реалізація стикається з проблемами. Наприклад, в Україні дослідники відзначають, що принцип єдності не повністю реалізовано у структурі бюджетної системи, оскільки існують дисбаланси між рівнями бюджетів.

Тому важливим є не лише формальне закріплення принципів, але й створення механізмів їх практичної реалізації, зокрема посилення відповідальності за порушення бюджетного законодавства, забезпечення методичної бази оцінювання ефективності бюджетних програм, розвиток прозорості і громадського контролю.

## **РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ**

### **2.1. Стадії формування та затвердження Державного бюджету**

Стадії формування та затвердження державного бюджету України охоплюють послідовні етапи, які передбачено законодавством, зокрема Бюджетний кодекс України (далі — БКУ) (стаття 19) [11, с. 22]. Ці стадії забезпечують систематичність, правову регламентацію, підзвітність і прозорість бюджетного процесу [12, с. 38].

Перша стадія — підготовка проєкту бюджету. На цьому етапі виконавча влада формує макроекономічні прогнози, визначає основні напрями бюджетної політики, готує бюджетні запити розпорядників коштів, складає проєкт закону про державний бюджет на наступний рік. Управлінські органи здійснюють економічне й фінансове планування, опрацьовують сценарії надходжень і видатків, визначають пріоритети державних програм.

Друга стадія — розгляд проєкту і прийняття закону про державний бюджет. Згідно з БКУ, після підготовки проєкту відбувається його передача до парламенту (Верховна Рада України) або до відповідного місцевого органу, розгляд у комітетах, внесення поправок, голосування, затвердження. Практика показує, що дотримання строків і процедур є критичним для законності та стабільності бюджетної політики.

Третя стадія — виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про державний бюджет у разі потреби. На цьому етапі держава забезпечує реалізацію доходів і видатків, моніторинг виконання, можливі коригування в разі зміни економічних умов або пріоритетів. Ефективність виконання бюджетів залежить від своєчасності, повноти та цільового спрямування коштів [5, с. 67].

Четверта стадія — підготовка і розгляд звіту про виконання бюджету та прийняття відповідного рішення. Цей етап забезпечує відповідальність і підзвітність — виконавчі органи подають звіт, законодавчий орган його розглядає, далі здійснюється оцінка результативності, контроль за цільовим використанням бюджетних коштів.

Наукові дослідження підкреслюють, що чітко виділені стадії сприяють кращому правовому регулюванню бюджетних відносин, підвищують прогнозованість, а також сприяють громадському контролю бюджетного процесу [13, с. 47]. Водночас, окремі проблеми — зокрема, затримки у поданні проєкту бюджету, недостатня деталізація макропоказників, зміни пріоритетів без належного обґрунтування — знижують ефективність процедури.

Отже, стадії формування та затвердження державного бюджету виступають ключовим елементом бюджетного процесу, який забезпечує законність, плановість, контроль і публічність державних фінансів. їхня дисциплінована реалізація стає запорукою стабільності фінансової політики та довіри суспільства до бюджетної системи.

## **2.2. Учасники бюджетного процесу та їх повноваження**

Бюджетний процес України є складною системою правових і фінансових відносин, у межах якої задіяна велика кількість суб'єктів, що виконують взаємопов'язані функції. Усі вони діють відповідно до Бюджетного кодексу України (далі — БКУ), який визначає правовий статус кожного учасника, їхні повноваження, обов'язки та відповідальність. Від ефективності взаємодії цих суб'єктів залежить стабільність фінансової системи держави, збалансованість доходів і видатків, а також якість реалізації державної політики.

До основних учасників бюджетного процесу належать Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів, Рахункова палата, місцеві ради, органи Державної казначейської служби, Державна аудиторська служба, а також головні розпорядники бюджетних коштів. Кожен із них має визначені законом функції, які забезпечують цілісність та послідовність процесу складання, затвердження, виконання й контролю бюджету.

Верховна Рада України є головним законодавчим органом, який розглядає та ухвалює Закон України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік, а також вносить зміни до нього в разі необхідності. Парламент розглядає звіт про виконання бюджету, ухвалює рішення про його затвердження, визначає пріоритети бюджетної політики через прийняття Бюджетної декларації. Крім того, Верховна Рада здійснює парламентський контроль за дотриманням бюджетного законодавства, заслуховує звіти Кабінету Міністрів і Рахункової палати [12, с. 28].

Президент України виступає гарантом Конституції і координатором бюджетної політики на вищому державному рівні. Він підписує ухвалений Верховною Радою закон про державний бюджет або застосовує право вето, повертаючи його з пропозиціями на повторний розгляд. Президент має право законодавчої ініціативи у сфері фінансів, може доручати Уряду розробляти заходи з удосконалення бюджетного планування та контролю.

Кабінет Міністрів України — центральний орган виконавчої влади, який організовує складання проєкту державного бюджету, забезпечує його виконання та подає до парламенту звіт про виконання. Саме Кабмін відповідає за проведення державної фінансової політики, координує діяльність усіх міністерств та відомств, пов'язаних із використанням бюджетних коштів. У процесі формування бюджету уряд керується Основними напрямками бюджетної

політики та Бюджетною декларацією, що визначає цілі на середньострокову перспективу.

Ключова роль у підготовці проєкту бюджету належить Міністерству фінансів України. Воно здійснює прогнозування надходжень і видатків, розробляє бюджетну політику, надає методичні рекомендації для інших центральних органів виконавчої влади, проводить аналіз бюджетних запитів, формує загальнодержавний баланс фінансових ресурсів. Міністерство також забезпечує облік державного боргу, регулює питання міжбюджетних трансфертів і контролює дотримання бюджетної дисципліни [5, с. 57].

Рахункова палата України — це орган парламентського контролю, який здійснює незалежний аудит ефективності, законності та результативності використання бюджетних коштів. Вона перевіряє цільове використання державних фінансів, аналізує результати бюджетного виконання та готує висновки до звіту про виконання державного бюджету. Її діяльність сприяє підвищенню прозорості бюджетного процесу та запобігає нераціональному використанню коштів.

Важливу роль відіграють органи місцевого самоврядування — обласні, районні, міські, селищні та сільські ради, а також їхні виконавчі органи. Вони формують, затверджують і виконують місцеві бюджети, здійснюють розподіл фінансових ресурсів відповідно до потреб громади, забезпечують фінансування соціальних програм, житлово-комунального господарства, освіти, медицини тощо. Місцеві органи влади виступають безпосередніми розпорядниками бюджетних коштів на своєму рівні.

Державна казначейська служба України здійснює касове виконання бюджетів, облік руху коштів і операцій з державними фінансами.

Вона відкриває рахунки розпорядникам бюджетних коштів, проводить платежі, веде бухгалтерський облік виконання бюджетів, формує фінансову

звітність. Її діяльність забезпечує оперативність, достовірність і прозорість бюджетних операцій [8, с. 81].

Крім того, у бюджетному процесі беруть участь Державна аудиторська служба України, яка здійснює внутрішній державний фінансовий контроль, та Державна податкова служба, яка відповідає за формування дохідної частини бюджету. До учасників належать також головні розпорядники бюджетних коштів, одержувачі бюджетних асигнувань, бюджетні установи, фінансові управління на місцях, а також громадськість, яка бере участь у процесі громадського обговорення бюджету та контролю його виконання [9, с. 95].

Варто зазначити, що ефективна взаємодія всіх учасників бюджетного процесу є запорукою фінансової стабільності держави. Недотримання їхніх повноважень або порушення принципів бюджетної дисципліни може призвести до дефіциту бюджету, неефективного використання коштів і зниження довіри суспільства до державних інституцій. Тому вдосконалення механізму розподілу повноважень, підвищення прозорості та підзвітності є ключовими напрямками розвитку бюджетної системи України.

### **2.3. Приклади з Державного бюджету України 2025 року**

Державний бюджет України на 2025 рік став одним із найважливіших фінансових документів, що відображає сучасні виклики, зумовлені продовженням воєнного стану, економічними наслідками війни та потребою у фінансовій стабілізації держави. Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» № 4059-IX визначає основні макроекономічні параметри, доходи, видатки та пріоритетні напрями використання коштів.

Доходи державного бюджету на 2025 рік заплановано в сумі 2 327,1 млрд грн, з яких 2 133,3 млрд грн — доходи загального фонду, а 193,9 млрд грн —

доходи спеціального фонду. Видатки державного бюджету становлять 3 929,1 млрд грн, що свідчить про значний дефіцит у розмірі понад 1,6 трлн грн. Такий рівень дефіциту зумовлений необхідністю фінансування сектора безпеки та оборони, підтримки соціальних програм, а також відновлення критичної інфраструктури.

Основними джерелами доходів державного бюджету на 2025 рік визначено податкові надходження, зокрема податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, податок на доходи фізичних осіб, мито, а також неподаткові надходження — дивіденди державних підприємств, плата за використання природних ресурсів тощо. Значну частку у доходах бюджету становлять міжнародні гранти та фінансова допомога від партнерів України, що стало ключовим чинником підтримки макрофінансової стабільності.

У структурі видатків державного бюджету найбільшу частку традиційно займає сектор безпеки та оборони, на який спрямовано понад 1,7 трлн грн, що становить близько 45 % усіх видатків. Це зумовлено необхідністю забезпечення обороноздатності держави, підтримки Збройних Сил України, закупівлі озброєння, відновлення техніки, виплати грошового забезпечення військовослужбовцям. Значні ресурси також спрямовано на соціальний захист населення — понад 470 млрд грн, з яких частина коштів призначена для виплати пенсій, допомоги внутрішньо переміщеним особам, субсидій і соціальних виплат малозабезпеченим сім'ям [14, с. 52].

На освіту у 2025 році передбачено понад 220 млрд грн, що спрямовуються на оплату праці педагогів, розвиток шкільної інфраструктури, цифровізацію освіти. Видатки на охорону здоров'я становлять близько 197 млрд грн, основна частина яких використовується для фінансування програми медичних гарантій, забезпечення лікарень необхідними медикаментами та обладнанням. Також

передбачено фінансування програми відновлення регіонів, підтримки енергетичної незалежності та розвитку транспортної інфраструктури.

Соціально-економічна політика уряду у 2025 році зосереджена на збереженні фінансової стійкості, підвищенні рівня доходів громадян і підтримці малого та середнього бізнесу. Важливою зміною стало підвищення мінімальної заробітної плати з 1 січня 2025 року до 8 000 грн на місяць, а також збільшення прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 3 028 грн [6, с. 66]. Це рішення спрямоване на пом'якшення соціальних наслідків інфляції, проте водночас воно збільшує навантаження на бюджет, особливо у частині видатків на оплату праці в державному секторі.

За даними Рахункової палати, у першому півріччі 2025 року доходи державного бюджету становили 1,54 трлн грн, що на 43,4 % більше, ніж за аналогічний період 2024 року. Це свідчить про активізацію податкових надходжень та підвищення ефективності адміністрування податків. Водночас зростання доходів значною мірою забезпечується зовнішньою допомогою та грантами, а не лише економічним відновленням.

Державний бюджет 2025 року є прикладом поєднання воєнної мобілізації ресурсів із довгостроковими реформаторськими завданнями. Його структура демонструє спробу уряду одночасно підтримати обороноздатність і соціальну стабільність, що відповідає стратегічним пріоритетам Бюджетної декларації на 2025–2027 роки. Проте значний дефіцит бюджету й залежність від зовнішнього фінансування залишаються викликами для забезпечення фінансової стійкості держави у середньостроковій перспективі [8, с. 75].

Таким чином, аналіз державного бюджету України на 2025 рік дозволяє зробити висновок, що головними його пріоритетами є фінансування оборони, соціального захисту, охорони здоров'я та освіти. При цьому ключовими проблемами залишаються високий дефіцит, обмежені внутрішні доходи та

потреба у зовнішній підтримці. Цей бюджет є не лише фінансовим документом, а й важливим індикатором державної політики, що поєднує завдання безпеки, соціального розвитку та економічної стабільності.

### **РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

#### **3.1. Актуальні проблеми у сфері бюджетного законодавства**

Проблематика розвитку та вдосконалення бюджетного законодавства України є надзвичайно актуальною у сучасних умовах, коли держава перебуває у стані воєнних дій, а економічна система зазнає суттєвих навантажень. Бюджетна система виступає ключовим елементом державного управління, від якого залежить стабільність фінансової системи, ефективність розподілу ресурсів і виконання соціальних функцій держави. У цих умовах формування, виконання та контроль за використанням бюджетних коштів потребують чіткої правової регламентації, що зумовлює необхідність удосконалення бюджетного законодавства.

Актуальність даної проблеми зумовлена також тим, що чинне бюджетне законодавство, попри наявність розвиненої нормативної бази, часто не відповідає реаліям воєнного часу, змін економічного середовища та вимогам прозорості й підзвітності. Основним нормативним актом у цій сфері є Бюджетний кодекс України, який визначає засади бюджетної системи, принципи бюджетного процесу, повноваження органів влади та порядок міжбюджетних відносин. Однак багато його положень потребують адаптації до нових економічних умов, що підтверджується численними змінами та доповненнями, які вносяться майже щороку.

Однією з головних проблем є нестабільність бюджетного законодавства, коли постійні зміни норм ускладнюють планування на середньострокову перспективу. Така ситуація призводить до непередбачуваності бюджетних

рішень, ускладнює формування місцевих бюджетів і знижує ефективність фінансового управління. Відсутність узгодженості між Бюджетним кодексом та іншими законодавчими актами — зокрема, податковим і фінансовим — створює правові колізії, що негативно впливають на цілісність правового регулювання у сфері публічних фінансів.

Не менш важливою проблемою є недостатня прозорість бюджетного процесу. Попри суттєві кроки у напрямі відкритості, зокрема запровадження Єдиного вебпорталу використання публічних коштів та відкритих бюджетних даних, суспільство все ще має обмежений доступ до інформації про ефективність використання бюджетних ресурсів. Це створює передумови для корупційних ризиків, нераціональних витрат та зниження рівня довіри громадян до органів влади.

Особливо гострою залишається проблема бюджетної дисципліни та відповідальності посадових осіб. Чинне законодавство передбачає адміністративну та фінансову відповідальність за порушення бюджетного законодавства, однак на практиці ці норми часто не застосовуються ефективно. За даними Державної аудиторської служби, щорічно виявляються численні факти нецільового використання коштів, порушення фінансової звітності та недотримання процедур державних закупівель [5, с. 62].

Додатковим викликом є розбалансованість між державним і місцевими бюджетами, що виявляється у нерівномірному розподілі фінансових ресурсів між територіями. Реформа децентралізації надала громадам ширші фінансові повноваження, проте механізм міжбюджетного вирівнювання залишається недосконалим. Часто місцеві бюджети не мають достатнього ресурсу для фінансування делегованих державою повноважень, що призводить до залежності територіальних громад від трансфертів із державного бюджету.

Актуальність проблеми також підсилюється потребою адаптації бюджетного законодавства України до стандартів Європейського Союзу, що передбачено у рамках євроінтеграційного курсу держави. Зокрема, йдеться про запровадження програмно-цільового методу бюджетування, удосконалення внутрішнього фінансового контролю, посилення аудиту ефективності, підвищення прозорості бюджетних процедур і забезпечення фінансової стабільності. Це вимагає не лише гармонізації законодавства, але й підготовки кваліфікованих кадрів у сфері публічних фінансів [7, с. 75].

Важливою тенденцією є цифровізація бюджетного процесу, яка передбачає використання електронних систем для планування, моніторингу та звітування про виконання бюджету.

Проте нормативно-правова база у цій сфері поки що недостатньо розвинена: бракує чітких процедур, визначення відповідальності за ведення електронних реєстрів і забезпечення кібербезпеки. Ефективне впровадження електронного урядування в бюджетному процесі вимагає комплексних змін у законодавстві та міжвідомчій координації.

Таким чином, актуальність проблеми у сфері бюджетного законодавства України полягає у необхідності створення стабільної, узгодженої та прозорої правової системи, здатної забезпечити ефективне управління публічними фінансами в умовах сучасних викликів. Гармонізація законодавства, посилення контролю, удосконалення механізмів відповідальності та цифровізація бюджетного процесу — це ключові напрями його подальшого розвитку. Вирішення цих питань є запорукою фінансової стабільності, довіри громадян до держави та успішної інтеграції України у європейський правовий простір.

### **3.2. Шляхи підвищення ефективності формування бюджету**

Підвищення ефективності формування державного бюджету є одним із ключових завдань фінансової політики України, особливо в умовах економічної нестабільності, воєнних дій та необхідності забезпечення соціальних гарантій населенню. Ефективність бюджетного процесу визначається не лише збалансованістю доходів і видатків, а й раціональністю використання фінансових ресурсів, прозорістю управління ними та здатністю бюджету виконувати стратегічні цілі розвитку держави.

Одним із першочергових напрямів підвищення ефективності є впровадження середньострокового бюджетного планування, яке дозволяє забезпечити стабільність бюджетної політики на 3–5 років уперед. Такий підхід передбачає формування Бюджетної декларації, що визначає основні орієнтири доходів, видатків, державного боргу та дефіциту на кілька бюджетних періодів. Це дає змогу уникнути ситуативних рішень і створює передумови для прогнозованого розвитку державних фінансів.

Не менш важливою складовою є програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ), який передбачає спрямування коштів не лише на утримання установ, а на досягнення конкретних результатів діяльності. Такий підхід дає змогу оцінювати ефективність видатків через систему ключових показників результативності, що дозволяє контролювати не лише факт витрачання коштів, але й досягнення запланованих соціально-економічних ефектів. Застосування ПЦМ сприяє більш обґрунтованому розподілу ресурсів між пріоритетними сферами, підвищує підзвітність розпорядників бюджетних коштів і зменшує неефективні витрати.

Для підвищення ефективності формування бюджету важливим є посилення фінансового контролю та аудиту. Рахункова палата України,

Державна аудиторська служба та Державна казначейська служба мають забезпечувати системну перевірку законності, доцільності й результативності бюджетних операцій. Особливе значення має розвиток аудиту ефективності, який дозволяє оцінювати, чи досягнуті поставлені цілі внаслідок використання бюджетних коштів, і на основі цього — формувати рекомендації щодо підвищення ефективності державних програм.

Важливо також забезпечити оптимізацію структури державних видатків. Значна частка бюджетних коштів в Україні традиційно спрямовується на поточні витрати, тоді як інвестиційна складова залишається низькою. Зміщення акцентів із фінансування споживання на інвестування у розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інновацій сприятиме економічному зростанню й підвищенню добробуту населення. При цьому пріоритетом мають стати державні програми, що забезпечують довгостроковий соціально-економічний ефект [5, с. 63].

Одним із сучасних інструментів підвищення ефективності є цифровізація бюджетного процесу. Запровадження електронних систем управління фінансами, таких як Система “Е-бюджет”, дозволяє здійснювати планування, моніторинг і звітність у режимі реального часу. Це забезпечує прозорість фінансових потоків, зменшує корупційні ризики та прискорює ухвалення рішень. Крім того, цифровізація дає можливість громадськості контролювати бюджетні процеси через відкриті дані, що підвищує підзвітність влади перед суспільством.

Суттєвим кроком у напрямі підвищення ефективності є розширення участі громадськості у бюджетному процесі. Запровадження механізмів громадського обговорення бюджетних програм, публічних консультацій і громадського бюджету (партисипативного бюджетування) сприяє підвищенню довіри до влади, а також дозволяє враховувати реальні потреби громад у процесі

розподілу фінансових ресурсів. Такий підхід уже успішно реалізується на місцевому рівні в багатьох громадах України [10, с. 75].

Важливим напрямом реформування є удосконалення податкової системи, оскільки саме від рівня надходжень до бюджету залежить його стійкість. Необхідним є розширення бази оподаткування, зниження рівня тінізації економіки, забезпечення ефективного адміністрування податків і запровадження стимулів для легальної діяльності бізнесу.

Оптимізація податкових пільг і перегляд системи дотацій дозволять збільшити доходи бюджету без підвищення податкового навантаження на платників [8, с. 81].

Варто також звернути увагу на розвиток міжбюджетних відносин і підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів. Реформа децентралізації створила передумови для ефективнішого використання ресурсів на місцях, однак механізми горизонтального та вертикального вирівнювання ще потребують вдосконалення. Забезпечення стабільності доходної бази територіальних громад сприятиме сталому розвитку регіонів і зменшенню фінансової залежності від державного бюджету.

Отже, шляхи підвищення ефективності формування державного бюджету України полягають у поєднанні системних, інституційних та технологічних заходів, спрямованих на зміцнення фінансової дисципліни, підвищення прозорості, забезпечення стратегічного планування й активне залучення громадян до процесу бюджетного управління. Удосконалення механізмів планування, цифровізація, середньострокове прогнозування, контроль і аудит результатів — це ті інструменти, які мають стати основою ефективної бюджетної політики України у найближчі роки [10, с. 94].

## ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження з теми «Теоретико-правові засади формування державного бюджету України» можна зробити низку узагальнених висновків, що відображають сутність, значення та сучасні тенденції розвитку бюджетного процесу в Україні.

Державний бюджет є головним фінансовим планом країни, який визначає джерела формування та напрями використання державних фінансових ресурсів. Він виступає ключовим інструментом реалізації економічної політики держави, забезпечення соціальних гарантій і фінансування суспільних потреб. Бюджет відіграє стратегічну роль у стабілізації економіки, розподілі національного доходу та регулюванні макроекономічних процесів.

Нормативно-правова база бюджетного процесу ґрунтується на Конституції України, Бюджетному кодексі, законах про Державний бюджет та численних підзаконних актах, які визначають правові засади, принципи, етапи й механізми бюджетної діяльності. Вона забезпечує правову визначеність, стабільність та прозорість бюджетних відносин. Водночас дослідники відзначають потребу постійного оновлення цієї бази відповідно до соціально-економічних реалій і європейських стандартів.

Принципи формування бюджету, такі як єдність, збалансованість, самостійність, ефективність і прозорість, виступають методологічною основою побудови бюджетної системи. Їх дотримання гарантує обґрунтованість планування, справедливість розподілу коштів і забезпечення фінансової стабільності держави.

Стадії формування та затвердження бюджету включають планування, розгляд, ухвалення закону про Державний бюджет, його виконання та контроль.

Кожен етап має власну нормативну та процедурну специфіку, спрямовану на забезпечення ефективного управління державними фінансами.

Учасники бюджетного процесу — Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Державна казначейська служба, Рахункова палата та інші — виконують чітко визначені функції, пов'язані з підготовкою, затвердженням, виконанням і контролем за бюджетом. Їхня діяльність формує систему відповідальності та взаємного контролю у сфері державних фінансів.

Приклади з Державного бюджету України на 2025 рік показують, що фінансова політика держави зосереджена на обороні, соціальному захисті, освіті та відновленні економіки. Бюджет має чітко виражену соціально-орієнтовану спрямованість, а значну частину доходів формують податкові надходження, міжнародна допомога та запозичення. У 2025 році держава робить акцент на інноваційних підходах до адміністрування доходів, посиленні прозорості видатків і розвитку цифрових інструментів управління фінансами.

Актуальність проблем у сфері бюджетного законодавства пов'язана з нестабільністю економічної ситуації, військовими викликами, тінізацією економіки та необхідністю гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Недоліки у правовому регулюванні, дублювання норм і відсутність єдиного підходу до оцінки ефективності бюджетних програм знижують результативність бюджетного процесу.

Шляхи підвищення ефективності формування бюджету передбачають упровадження середньострокового планування, програмно-цільового методу, посилення фінансового контролю, цифровізацію бюджетного процесу та активну участь громадськості. Важливим напрямом є вдосконалення податкової системи, оптимізація видатків і розвиток фінансової самостійності місцевих бюджетів.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що формування ефективної бюджетної системи — це багатокомпонентний процес, який потребує поєднання фінансових, правових, організаційних і технологічних реформ. Вдосконалення бюджетного законодавства, запровадження сучасних інструментів управління та забезпечення прозорості бюджетного процесу є необхідною умовою для стійкого економічного розвитку України та підвищення довіри громадян до державних інституцій.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996.
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010.
3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011.
4. Закон України “Про Державний бюджет України на 2025 рік” від 5 грудня 2024 р. № 3450-IX.
5. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2021. 568 с.
6. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): підручник. К.: КНЕУ, 2022. 472 с.
7. Юрій С. І., Кравченко В. І. Державні фінанси України: навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2020. 460 с.
8. Мельник В. М. Бюджетний процес в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. К.: Наукова думка, 2021. 352 с.
9. Деркач М. О. Сучасні проблеми формування державного бюджету України. К.: КНЕУ, 2023. 215 с.
8. Андрущенко В. Л. Бюджетне право України: навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 344 с.
9. Кізілов О. О. Фінансове право України: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2022. 412 с.
10. Гаврилюк О. М. Міжбюджетні відносини в Україні: проблеми та перспективи розвитку: монографія. К.: КНЕУ, 2022. 287 с.

11. Святоцький О. Д., Діденко О. О. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України. К.: Юрінком Інтер, 2023. 592 с.
12. Олійник В. М. Цифровізація бюджетного процесу: проблеми та перспективи: монографія. К.: Алерта, 2023. 268 с.
13. Кравчук В. М. Публічні фінанси та фінансове право: навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 390 с.
14. Луніна І. О. (ред.) Бюджетна політика в умовах трансформаційної економіки України: колективна монографія. К.: Інститут економіки НАН України, 2022. 384 с.